

RAPPORT

2008:10

Bernard Enjolras

Nettverkssamfunn og frivillig
organisering

En kunnskapsstatus

Institutt for 
samfunnsforskning
Institute for Social Research

Bernard Enjolras

Nettverkssamfunn og frivillig organisering

En kunnskapsstatus

Institutt for samfunnsforskning

Oslo 2008

© ISF 2008
Rapport 2008:10

Institutt for samfunnsforskning
Munthes gate 31
Postboks 3233 Elisenberg
0208 Oslo
www.samfunnsforskning.no

ISBN: 978-82-7763-279-7 (webutgave)
ISSN: 0333-3671

Innhold

Innhold	3
Forord	5
1. Innledning.....	7
2. Effekt på deltakelse, fellesskap og sosial kapital.....	11
3. Effekt på organisering, kollektive aksjon og økonomi.....	19
4. Effekt på politikk og demokrati (interne og eksterne).....	27
5. Konklusjon	33
Litteratur	35

Forord

Denne kunnskapsstatusen ble skrevet på oppdrag av Kultur- og kirkedepartementet. Hensikten med arbeidet var å oppsummere den relevante litteraturen som handler om hvordan nettverkssamfunnet påvirker frivillig organisering. Denne rapporten tar for seg bidrag som drøfter forhold mellom nettverkssamfunnet og frivillige organisasjoner direkte. Utover dette finnes det en voksende litteratur som er relevant for problemstillingen uten å ha frivillig organisering som utgangspunkt. Denne er også inkludert i kunnskapsstatusen. I Norge har forholdet mellom nettverkssamfunnet og frivillig organisering i liten grad vært undersøkt. Hovedmålsetningen med denne rapporten er derfor å skissere problemstillinger som vil være gjenstand for videre forskning. Til slutt vil jeg takke Ragnhild Holmen Waldahl for innspill og hjelp.

Oslo, juni 2008
Bernard Enjolras

Innledning

Begrepet «nettverkssamfunn» har blitt vanlig i vårt vokabular for å betegne den nye samfunnsformen vi lever i. Castells (2004:3) definerer et nettverkssamfunn som «et samfunn hvor den sosiale strukturen består av nettverk som er drevet av mikroelektroniskbaserte informasjons- og kommunikasjons teknologier». Begrepet «sosial struktur» i denne definisjonen referer til «organisatoriske arrangementer av menneskelige relasjoner når det gjelder produksjon, forbruk, reproduksjon, erfaringer og makt som uttrykker seg i meningsfull kommunikasjon kodet av kulturen», mens begrepet «sosiale nettverk» referer til «et sett av knutepunkter som er knyttet sammen» (Castells, 2004:3). Dermed er nettverkssamfunn et resultat av en ny dominerende organisatorisk form (nettverk) og av nye informasjons- og kommunikasjonsteknologier (særlig Internett).

1. 1. Nettverkssamfunn

Nettverk som organiseringsform er ikke et nytt fenomen, tvert imot er nettverk like gamle som menneskeheten (McNeill, 2003), og kjennetegner alle former for levende systemer (Barrabási, 2003), som fysiske nettverk (ekosystem), organiske nettverk (nervesystem, hjerneceller), tekniske nettverk (veier, media) og sosiale nettverk. Nettverk som organiseringsform viser spesielle egenskaper (Barrabási, 2003). Tilfeldig nettverksteori har bevist at ved å tilfeldigvis legge sammen nok linker til knutepunkter i et nettverk, når alle knutepunkter har i gjennomsnitt en link, oppstår en kjempeklynge. Mesteparten av knutpunktene vil være en del av en unik klynge hvor alle knutepunkter (individer) er direkte eller indirekte linket til hverandre. Med andre ord, trengs det én link per knutepunkt for å forbli sammenkople. En annen egenskap ved nettverk som organiseringsform, er at vi lever i en «liten verden». Et eksperiment gjennomført av Migran i 1967 i USA gjorde det mulig å bevise at avstand (i antall linker mellom to individer) mellom to tilfeldig utvalgte amerikanere var ca. seks linker. I et stort samfunn som USA, finnes det «seks sepa-

rasjonsgrader» mellom individer. Med andre ord, alle individer er (i gjennomsnitt) koblet til hverandre gjennom seks ledd. Det samme eksperimentet gjennomført på Internett viser at det finnes 19 separasjonsgrader mellom to dokumenter på World Wide Web. Disse eksperimentene understreker en viktig nettverksegenskap: nettverksorganisering er veldig effektivt for å koble sammen individer eller enheter.

I følge Castells (2004) har hierarkiet som organisatorisk form vært historisk dominerende over nettverkorganisasjon, på grunn av begrensninger ved nettverk som organisasjonsform. Nettverk var (i tiden før elektroniske teknologier) mindre effektive enn vertikal organisert styring og kontroll når størrelsen i organisasjon, samt volumet og kompleksiteten i kommunikasjonen var for store. Disse begrensningene har blitt overskredet med innføringen av de nye informasjons- og kommunikasjonsteknologiene som gjorde det mulig å håndtere både kompleksitet og volum i kommunikasjon i stor skala og til lave kostnader. Castells (2004) peker på tre egenskaper som bidrar til nettverks effektivitet: fleksibilitet, «skalatilpasning» og overlevelsessevne. Nettverk er fleksible i den forstand at de kan omkonfigureres i forhold til endringer i omgivelsene. Nettverk kan også variere i størrelse, vokse eller krympe, uten forstyrrelse. Siden nettverk ikke har noe senter, kan de overleve selv om enkelte knutepunkter blir ødelagt.

Den nye informasjonsrevolusjonen kjennetegnes av at telekommunikasjon, datakommunikasjon og massekommunikasjon har blitt integrert i et unikt medium, Internett (Dijk, 2006). Denne integrasjonsprosessen er muliggjort av to revolusjonerende teknikker, digitalisering av alle media og bredbåndsoverføring gjennom kabel og luft. Internett åpner muligheten for interaktive kommunikasjon. I tillegg er Internett basert på digital koding, noe som gjør standardisering av innhold og transformasjon av linear tekst i hyperlink, lettere. Disse to egenskaper muliggjør informasjonsprosessering, for eksempel ved hjelp av søkemotorer. Gitt disse tekniske kjennetegn, forvandler Internett mønstrene for informasjonstrafikk (Dijk, 2006). Mens de tradisjonelle media (radio, TV) var basert på distribusjon av informasjon fra et senter som er informasjonskilde til lokale enheter, muliggjør Internett nye trafikk mønstre som konsultasjon (informasjonsseleksjon fra lokale enheter sendt til et senter som er informasjonskilde), registrering (sentralisert informasjonsinnsamling fra lokale enheter som er informasjonskilde), og samtale (utveksling av informasjon mellom to eller flere lokale enheter som bruker et felles medium). Internett kombinerer disse fire kommunikasjonsmønstrene og tillater valg mellom en til en-kommunikasjon, en til flere-kommunikasjon og flere til flere-kommunikasjon.

Nettverkssamfunnet karakteriseres dermed av en spesiell form for sosial organisering hvor informasjonsprosessering og utveksling gjennom sosiale nettverk og medienettverk blir den dominerende organisasjonsformen på alle nivåer (individer, organisasjoner, samfunn). Teoretikere som tar for seg nett-

verkssamfunnet (Castells, 1996, 2000, 2001; Dijk, 2006) understreker at nettverkssamfunnet skiller seg fra tidligere organiseringsformer, betegnet som massemediesamfunn, gjennom at kollektiver blir erstattet av individer koblet i nettverk, at sosiale relasjoner blir både lokale og globale, at samfunnet blir mer heterogene, mindre sentralisert, i mindre grad vertikalt integrert og i større grad horisontalt differensiert. Nettverkssamfunnet kjennetegnes også ved at virtuelle organisasjoner utvikler seg. Virtuelle organisasjoner er overveiende basert på IKT og er i stand til å fungere relativt uavhengig fra tid, rom og materielle vilkår. Et annet trekk ved nettverkssamfunnet er at nettverk som organiseringsform befinner seg mellom markedet og hierarkiet (Powell, 1990). Mens markedet er en horisontal organiserings- og koordineringsform som fremmer konkurranse og hierarkiet en vertikal organiserings- og koordineringsform som er egnet til kooperasjon, er nettverket en organiserings- og koordineringsform som er både vertikal og horisontal og som kan føre til både kooperasjon og konkurranse. Nettverkssamfunnet er basert på en informasjonsøkonomi (Varian et al., 2004) hvor informasjon er et særskilt gode (et ikke-ekskluderende gode, delt mellom produsenter og forbrukere, og med lave reproduksjonskostnader) og hvor nettverk genererer nettverkseksterne effekter (Goyal, 2007). Alle disse elementene er med på å forvandle både økonomiske, sosiale og politiske relasjoner i et nettverkssamfunn. Frivillige organisasjoner er ikke noen unntak og er påvirket av endringene som foregår i samfunnet for øvrig.

1.2. Problemstillinger

Ulike teoretiske tradisjoner legger vekt på ulike sider ved sosiale konsekvenser av nettverkssamfunnet (DiMaggio et al., 2001). Teoretikere i Durkheims tradisjon peker på nettverkens organiserings effekter i forhold til solidaritet og sosial integrasjon, og særlig på måten de påvirker lokale fellesskap og sosial kapital. Teoretikere i Webers tradisjon og forfattere som Castells (1996) legger vekt på hvordan de nye nettverksbaserte teknologiene bidrar til å skape nye former for sosial organisering og påvirker byråkratier og økonomiske organisasjoner og institusjoner. Kritiske teoretikere (Habermas, 1989; Calhoun, 1998) understreker hvordan teknologiske og sosiale endringer har effekt på deliberasjon i det offentlige rom, på sivilsamfunnets integritet og på politiske praksiser. Disse tre teoretiske perspektivene definerer hovedproblemstillingene og de faglige debattene som preger forskningen på nettverkssamfunnets sosiale konsekvenser. De er også aktuelle når det gjelder å vurdere effekter på frivillig organisering. Den første hovedproblemstillingen dreier seg om nettverkssamfunnets effekter på fellesskap: bidrar nettverksbaserte teknologier til sosial isolasjon eller til sosial kapital? Den andre problemstillingen er

relatert til nettverssamfunnets effekt på organisasjoner: bidrar nettverksteknologi til nye, mer fleksible og nettverksbaserte organiseringsformer, eller til en forsterkning av byråkratiets rasjonalisering og kontroll? Den siste hovedproblemstillingen tar for seg nettverkssamfunnets virkning på politikken: bidrar nettverksbaserte teknologier til en fornying av den offentlige debatten i det offentlige rommet eller til en fragmentering og polarisering av den politiske debatten?

Faglige debatter om nettverkssamfunnets sosiale effekter reduseres ofte til en diskusjon om virkninger av de nye informasjons- og kommunikasjonsteknologier og særlig om Internett. Debattene blir ofte manikeiske (Wellman, 2001) i den forstand at nye teknologier enten er samfunnsmessig positive (det utopiske standpunktet) eller samfunnsmessig negative (det dystopiske standpunktet). Wellman (2001) skiller mellom tre mulige samfunnsmessige effekter av Internett som kan hjelpe til med å strukturere diskusjonene og for å unngå unyanserte standpunkter. Internett kan bidra (i) til å forvitte eksisterende sosiale relasjoner, (ii) til å supplere eksisterende sosiale relasjoner, eller (iii) til å transformere eksisterende sosiale relasjoner.

Disse tre hovedproblemstillingene – effekter på sosial integrasjon, nye organiseringsformer, og politikk – gjelder for diskusjonen av nettverkssamfunnets effekter på frivillig organisering. I hvilken grad bidrar overgangen til et nettverkssamfunn til å forvitte, supplere eller transformere deltakelse og fellesskap i frivillige organisasjoner, frivillige organisasjonenes organiseringsformer, og frivillige organisasjonenes politiske rolle?

I de kommende kapitlene skal vi oppsummere den tilgjengelige kunnskapen langs disse tre dimensjonene: deltakelse og fellesskap, organiseringsformer, og politisk rolle.

Effekt på deltakelse, fellesskap og sosial kapital

En stor andel av litteraturen på forholdet mellom Internett og samfunn er dedikert til å undersøke hvordan de nye teknologiene påvirker sosial kapital og deltakelse i fellesskap (*communities*). De fleste av disse forskningsbidragene tar ikke for seg spørsmål om deltakelse i frivillige organisasjoner direkte, men undersøker mange sider ved sosial deltakelse som er relevante for frivillige organisasjoner. I tillegg vil forskningsresultatene kunne anvendes for å utforme relevante problemstillinger som berører deltakelse i frivillige organisasjoner.

Debatten omkring Internetts effekt på deltakelse i sosiale fellesskap og sosial kapital dreier seg om hvorvidt Internett bidrar til å redusere menneskelige relasjoner, forsterke dem eller forvandle dem. Erfaringen med innføringen av tidligere kommunikasjonsteknologier (særlig TV), antyder at brukerne substituerer tid for mediebruk på bekostning av menneskelige sosiale interaksjon. Spørsmålet er om denne funksjonellekvivalente modellen (DiMaggio et al., 2001) fungerer like bra for de nye interaktive teknologiene, som ikke nødvendigvis forutsetter «ensomme» aktiviteter, men som også kan brukes til mediert sosial interaksjon. Et annet spørsmål er om Internett bidrar til å svekke sosiale fellesskap, eller om formen for de sosiale fellesskapene har endret seg fra å være gruppebaserte til å være nettverksbaserte (Wellman, 2001). Når det gjelder sosial kapital blir spørsmålet om Internett gjør dannelse av sosial kapital lettere, eller om det undergraver den eksisterende sosiale kapitalen.

Det dystopiske perspektivet på deltakelse i sosiale fellesskap har vært at Internett bryter ned sivil og fellesskapsbasert deltakelse og dermed sosial kapital, som er vitale goder for samfunnet og demokratiet. Turkle (1996) og Putnam (2000) har uttrykt bekymring i forhold til den synkende kvaliteten og kvantiteten av sivilt engasjement i USA. De understreker negative utviklingstrender som svekkelse av deltakelse i frivillige organisasjoner, nedgang i sosial tillit, og reduksjon i sosial kontakt. Kritikere frykter at tiden brukt på Inter-

nett vil erstatte det «virkelige livet», vennskapsforhold, deltakelse i sosiale fellesskap og demokratisk deltakelse. Noen er bekymret for at Internettets virtuelle natur kan ha katastrofale konsekvenser når online erfaringer smitter over det virkelige livet (Nie, 2000), noe som kan føre til ensomhet og anomi.

Det utopiske perspektivet på deltakelse slår fast at Internett kan kople individer interessert i å yte frivillig innsats med organisasjoner som trenger dem. Denne billige formen for kopling vil kunne stimulere individer til å bli frivillige. I tillegg vil Internett kunne gjøre sosialt engasjement lettere og gjøre det enklere å mobilisere individer til kollektive handlinger. Det blir sagt at sosial interaksjon gjennom Internett kan hjelpe individer til å møte venner, og til å gjøre det enklere å opprettholde kontakter med familiemedlemmer, venner, og andre beskjenter.

Her skal vi gå gjennom resultater fra empiriske studier som forsøker å evaluere hvordan Internett påvirker deltakelse i sosiale fellesskap og sosial kapital.

2.1. Deltakelse i sosiale fellekaper og omgjengelighet

Det dystopiske perspektivet på deltakelse kan oppsummeres med fire argumenter. For det første består online fellesskap av sekundære og kontrollerte relasjoner. Med andre ord kan ikke kyberrommet danne grunnlaget for virkelige sosiale fellesskap og avleder fra virkelige og meningsfulle fellesskap. Kyberfellesskapene består av sekundære relasjoner hvor individer møtes omkring en enkel dimensjon eller interesse, og skiller seg dermed fra virkelige sosiale fellesskap som består av primære relasjoner hvor individer kjenner hverandre på tvers av multiple dimensjoner (Bollier, 1995). For det andre kan Internettbruk føre til tre typer problemer (Shapiro & Leone, 1999) (i) i form av overpersonalisering (bruk av opplysninger om brukerne for å gjøre til mål beskjed, produkter og kontroll) og eksessiv spesialisering (ved hjelp av teknologiske prosesser som filtrering som muliggjør å ikke bli eksponert for diverse perspektiver), (ii) bortfall av mellomledd (ved at dørvoktere velger ut og verifiserer nyheter, kommers og politikk forsvinner), og (iii) tap av personvern (ved at personlige opplysninger blir tilgjengelige i det offentlige rommet). For det tredje er online fellesskap avledet av sosial kapital. Putnam (2000: 176) konkluderer at Internett, i motsetning til ansikt til ansikt-relasjoner, hemmer samarbeid og tillit. For det fjerde bidrar Internett til å gjøre individenes interesser smalere og fellesskapene mer heterogene. I motsetning til virkelige sosiale fellesskap som består av ansikt til ansikt-interaksjon mellom individer som deler flere felles interesser og som er homogene, består online sosiale fellesskap av individer som er heterogene, men som er knyttet sammen kun gjennom snevre interesser. Kritikere slår av denne grunn fast, at virtuelle sosiale

fellesskap ikke er i stand til å skape og opprettholde en felles kultur og en felles identitet, og dermed ikke kan erstatte virkelige sosiale fellesskap.

Det utopiske perspektivet på deltakelse understreker tre egenskaper ved online fellesskap som bidrar positivt til utvikling og vedlikehold av sosiale bånd og fellesskap. For det første overkommer online fellesskap fysiske og tidsmessige begrensninger. Med de nye kommunikasjonsmulighetene er ikke lenger individer tvunget til å samhandle med andre i fysisk nærhet for å kunne delta i sosiale fellesskap. Kyberrommenes fellesskap kan være like nyttige og meningsfulle som fysiske lokale fellesskap (Wellman, 2000). De utgjør steder der individer kan utveksle og bli knyttet sammen gjennom felles interesser, støtte, sosiabilitet og identitet. I tillegg muliggjør online fellesskap utviklingen av svake sosiale bånd, som er en annen form for ressurs enn sterke sosiale bånd (Granovetter, 1973). Internett gjør «hyperpersonelle» relasjoner lettere (Walther, 1996). Dette er dypere enn tradisjonelle ansikt til ansikt-relasjoner fordi individene utfyller hverandre på en optimal måte, som for eksempel når to alvorlige syke mennesker møtes online. For det andre gjør Internett det lettere for marginaliserte stemmer og grupper å uttrykke seg (Mitra, 2001). Marginaliserte individer eller grupper får mulighet til dele et rom hvor de kan uttrykke seg fritt, møte andre som er i samme situasjon, og utvikle ulike former for solidaritet. I tillegg er ikke online interaksjon på samme måte som fysisk interaksjon preget av ulikhet i form av sosial status, klasser, sosiale roller, kjønn eller etniske opprinnelse. For det tredje hjelper Internett til å koble sammen individer med felles interesser, aktiviteter og mål på tvers av sosiale og geografiske grenser (Shapiro og Leone, 1999). Internett gjør det mulig for individer å få tilgang og utveksle informasjon som de ellers ikke ville hatt tilgang til og bidrar dermed til å utvide individenes muligheter for sosiale relasjoner. I tillegg utvikler det seg, særlig på ikke-kommersielle sider, en form for gave- og gjensidighetsbasert økonomi hvor individene gir arbeid og informasjon uten direkte kompensasjon. Denne nye formen for online ikke-fortjenestebasert økonomi, bygger på langsiktige sosiale relasjoner. Hvis online fellesskap kan bidra til å øke deltakelse i sosiale fellesskap, understreker de fleste bidragsyterne at det vil være feil å forstå online relasjoner og offline relasjoner som gjensidig utelukkende (Wellman, 2001), siden de i de fleste tilfeller de er komplementære: individer deltar i konkrete fellesskap og i kyberfellesskap.

Transformasjonshypotesen for sosiale fellesskap setter spørsmålstegn ved «virkelige» sosiale fellesskaps natur. Wellman (2001) understreker at tradisjonelle fellesskap er preget av sosiale klasser, tilgang til ressurser, begrenset mobilitet, sosial kontroll og mektige dørvoktere. Tidligere teknologiske innovasjoner knyttet til media og transportmidler har endret de tradisjonelle sosiale fellesskapene. Disse innovasjonene har ført til at individenes sosiale relasjoner befinner seg utenfor lokale nabolag og fellesskap. Istedenfor å tilhøre tette koblede fellesskap på et bestemt sted, tilhører individene i økende grad

flere personlige, løse, nettverksbaserte fellesskap (Wellman, 2001). Med andre ord har fellesskapsnaturen endret seg fra å være en homogen, lokalisert og tett koblet gruppe til å bli et mangfoldig, løskoblet og spredt nettverk. Ut fra dette standpunktet har virkelige og virtuelle fellesskap mye til felles. De fleste virkelige fellesskapene er i likhet med online-fellesskapene spesialiserte. I virkelige fellesskap, slik det er tilfellet med online-fellesskap, bruker individene ulike medier som telefon for å opprettholde relasjoner mellom ansikt til ansikt-interaksjon. I tillegg, slik tilfelle er med online relasjoner, har ikke de fleste av oss noe særlig kontakt med sine nærmeste naboer selv om vi treffer dem hele tiden, samtidig som vi har nære relasjoner med kolleger, venner og familie som vi bare treffer av og til. Virnoche og Marx (1997:86) slår fast at sosiale fellesskap må innebære identifikasjon og involvering i et nettverk av sosiale relasjoner. Disse kan variere langs to dimensjoner: en geografisk dimensjon hvor sosiale relasjoner kan være regelmessige, uregelmessige, eller ikke-eksisterende, og en virtuell dimensjon hvor sosiale relasjoner også kan være regelmessige, uregelmessige, eller ikke-eksisterende. Ved å krysse disse dimensjonene får man en typologi av ulike mulige fellesskap. Et fellesskap som består av regelmessige relasjoner i både geografisk og virtuelt rom er et nettverksfellesskap, mens et fellesskap som innbærer regelmessige sosiale relasjoner i et virtuelt rom, men ikke i et geografisk rom, er et virtuelt fellesskap. Det finnes også fellesskap som innebærer regelmessige relasjoner i det virtuelle rommet og uregelmessige relasjoner i det geografiske rommet, og fellesskap som er kjennetegnet av uregelmessige relasjoner i det geografiske rommet. Analysen av Internettets virkninger på sosiale fellesskap avhenger dermed av hvordan begrepet sosialt fellesskap er definert. I tillegg er det sannsynlig at sosiale og tekniske endringer vil føre til nye former for sosiale relasjoner som ikke blir fanget opp av gamle konsepter. Spørsmålet om sosiale virkninger av nye kommunikasjonsteknologier impliserer å ta hensyn til nye sosiale praksiser og relasjoner som oppstår som en følge av disse teknologiene.

Langt fra både de dystopiske og utopiske perspektivene, peker de empiriske funnene mot en mer balansert oppfatning av Internettets effekter på sosiale bånd. Det viser seg at en betydelig andel av forskningen konkluderer med at Internett ofte forbedrer sosiale bånd ved å forsterke eksisterende sosiale mønstre (DiMaggio et al., 2001). Katz og Rice (2002) finner at Internett fungerer som en forlengelse av amerikaneres daglige rutiner og aktiviteter. Likevel fører disse aktivitetene til nye former for sosial kooperasjon og integrasjon. Internett gjør det mulig for hver enkelt både å fokusere på smale interesser, og i noen tilfeller bidra til å isolere individene, og til å knytte bånd med andre personer og grupper ved å skape integrerende og emosjonelle bånd. Internett bidrar både til spesialisering og differensiering og til nye former for interaksjon og organisering.

Empiriske resultater fra ulike spørreundersøkelser i USA (Katz og Rice, 2002:169-264) viser at Internettbruk er positivt assosiert med både økt online

og offline sosial interaksjon. Internettaktivitet er positivt korrelert med medlemskap i frivillige organisasjoner, selv når man kontrollerer for demografiske og sosiale kjennetegn. Internett er også et mektig virkemiddel for å kommunisere med familie og venner (60 prosent av respondentene brukt Internett til dette formålet i USA i 2000) og dermed for å opprettholde sosiale relasjoner. Internettbrukere er like tillitsfulle som ikke-Internettbrukere. De fleste tilgjengelige empiriske funn viser ikke at Internett har en entydig negativ virkning på sosiale relasjoner, og viser at Internett supplerer (og ikke erstatter) virkelige sosiale relasjoner og har en positiv virkning på sosial interaksjon. Likevel, siden begrepet sosial kapital er mer omfattende enn begrepet sosiale relasjoner, gjenstår det å drøfte i hvilken retning nye informasjons- og kommunikasjonsteknologier påvirker nivået av sosial kapital.

2.2. Sosial kapital

Begrepet sosial kapital referer til nettverksbånd, gjensidig støtte, delt språk og normer, sosial tillit og gjensidige forpliktelser som individer kan ha nytte av. Sosial kapital er limet som holder sammen sosiale aggregater som fellesskap, regioner eller nasjoner (Huysman og Wulf, 2004). Begrepet sosial kapital kan anvendes til relasjoner mellom individuelle aktører og mellom individer og et sosialt aggregat. Putnam (1993, 2000), for eksempel, setter likestrekk mellom sosial kapital og sivilt engasjement. Han definerer sosial kapital som et sett av egenskaper, normer, tillitsnivåer og sosiale nettverk, som kjennetegner et sosialt aggregat (et lokalt fellesskap, en by, en region eller en nasjon) og som gjør kooperasjon og kollektiv innsats for et felles gode mulig. Putnams tilnærming reiser spørsmålet om hvilke virkninger nye kommunikasjonsteknologier har på sosial kapital og på nivået av sivilt engasjement, hvorav deltakelse i frivillige organisasjoner utgjør en betydelig form for sivilt engasjement.

Sosial kapital er også et viktig konsept, både for å analysere organisasjoner (Lesser, 1999) innenfra, men også mellom organisasjoner. Når deltakere i en organisasjon deler felles normer, erfaringer, har et forhold basert på tillit, og erfarer tilhørighet til et fellesskap, skaper det gjensidighet, samhandling, og kunnskapsdeling. Fra dette perspektivet er spørsmålet om nye kommunikasjonsteknologiers virkninger på sosial kapital innefor organisasjoner også sentralt.

Quan-Haase og Wellman (2004) skiller mellom to ulike dimensjoner av sosial kapital:

- (i) sosiale kontakter, dvs. interpersonell kommunikasjon som sosiale besøk, møter, telefonanrop og sosiale begivenheter;
- (ii) sivilt engasjement, dvs. graden av individenes involvering i sine lokale fellesskap, inkludert politiske og frivillige organisasjoner.

Putnam (2000) bruker ulike empiriske undersøkelser for å bevise at sivilt engasjement har gått ned i USA i de siste tiårene. Quan-Haase og Wellman (2004) kritiserer Putnams funn fordi han ikke tar hensyn til nye former for sivilt engasjement og sosiale fellesskap, og ikke vurderer effekter av de nye kommunikasjonsteknologiene på sosial kapital. Quan-Haase og Wellman (2004) foreslår tre måter å forstå forholdene mellom nye teknologier og sosial kapital på. Den første tilnærmingen legger vekt på måten Internett transformerer sosial kapital. Internett er et billig kommunikasjonsmiddel som muliggjør kommunikasjon på tvers av tid og rom. Disse egenskapene fører til at sosiale kontakter og sivilt engasjement endrer form, fra lokalt og gruppebasert solidaritet til spredte, interessebaserte og løskoblede sosiale nettverk. Den andre tilnærmingen ser for seg en nedgang i sosial kapital. Internett med sine informasjons- og underholdningsmuligheter trekker folk bort fra relasjoner med familie og venner og reduserer folks interesse og engasjement i lokale fellesskap og politikk. Den tredje tilnærmingen ser Internett som et supplement til sosial kapital. Internett er en del av folks liv og virker som et nytt kommunikasjonsmiddel som gjør det lettere å ta vare på eksisterende relasjoner samt eksisterende sosialt og sivilt engasjement. Fra dette perspektivet bidrar Internett til å utvikle eksisterende sosiale relasjoner og sivilt engasjement.

Wellman (2001) understreker det faktum at datanettverk er sosiale nettverk. Endring i fellesskapsformer er ikke noe nytt. Før de nye teknologiene hadde allerede sosiale fellesskap endret form fra å være tette koblede grupper i et begrenset nabolag til å bli mindre begrensede nettverk. For Wellman undergraver ikke Internett sosiale fellesskap, men utvider mulighetene for hver enkelt til å utvikle sine personlige nettverksbaserte fellesskap uten å bli begrenset av verken tid eller rom. Wellman et al. (2001) har undersøkt empirisk de ulike tilnærmingene til forhold mellom Internett og sosial kapital ved å undersøke i hvilken grad Internett bidrar til å øke, redusere eller supplere sosial kapital. Wellman et al. (2001) finner at Internettbruk er positivt assosiert med økt kontakt med familie og venner. Internettbruk er også positivt assosiert med deltakelse i frivillige organisasjoner. Jo mer folk er involvert i organisasjoner online, desto mer er de involvert i offline organisasjoner. Det samme gjelder for politisk aktivitet: jo mer folk engasjerer seg i online politiske aktiviteter desto mer er de aktive i virkelig politikk. Politiske diskusjoner online virker som en utvidelse av offline politiske aktiviteter. Likevel finner ikke forfatterne noen relasjon mellom økte sosiale kontakter, økt sivilt og politisk engasjement, og fellesskapsfølelse. Det virker som om høy bruk av Internett fører til mindre forpliktelse til online fellesskap. En forklaring kan være at individer som har en høy Internettbruk kan være utsatt for ubehagelige erfaringer online hvor enkelte personer opptrer, på grunn av anonymitet, på en måte som ikke er tillatt i ansikt til ansikt-relasjoner.

Katz og Rice (2002) konkluderer i sine analyser av ulike spørreundersøkelser i USA med at Internett bidrar til sosial kapital ved å supplere eksisterende

de relasjoner. Internett gjør det lettere å delta i tradisjonelle former for sosial kapital, definert av Putnam (2000) som relasjoner med naboer, familie og venner, og deltakelse i lokale, frivillige, sivile, religiøse eller politiske organisasjoner. Grunnen er at Internett reduserer hindringer for sosiale relasjoner og for deltakelse. I tillegg konkluderer Katz og Rice (2002) med at Internett bidrar til å bygge nye former for sosial kapital som vanligvis ikke er tatt hensyn til når man forsøker å måle sosial kapital. Hvis sosial kapital er målt gjennom møter og mulighet for å danne meningsfulle sosiale relasjoner, bidrar online relasjoner på en positiv måte til sosial kapital, blant annet ved å utvide sosiale relasjoners rekkevidde og innhold. Internett bidrar dermed til utviklingen av nye former for sosial organisasjon. Kort oppsummert viser funnene at Internett både supplerer eksisterende sosiale relasjoner og sivilt engasjement, samtidig som nye former for sosial kapital både på individnivå og kollektivt nivå blir skapt.

Disse analysene av teknologienes effekter på sosiabilitet og sosial kapital er til hjelp for å tenke over hvordan nye kommunikasjonsteknologier kan virke på deltakelse i frivillige organisasjoner. En første problemstilling er i hvilken grad deltakelse i online fellesskap fortrenger eller supplere fysisk deltakelse i frivillige organisasjoner. Med andre ord, er Internett et hjelpemiddel for å fremme aktiv deltakelse i frivillige organisasjoner eller er det en hindring og en konkurrent? En annen problemstilling er hvordan frivillige organisasjoner benytter og bruker muligheter som ligger i nettverksteknologier for å gjøre det lettere og å fremme aktiv deltakelse og frivillig innsats.

Effekt på organisering, kollektiv handling og økonomi

For enkelte forskere endrer nettverkssamfunnet radikalt vilkårene for økonomiske aktiviteter. På denne måten vil endringene som kjennetegner nettverkssamfunnet kunne påvirke frivillige organisasjonenes virke, rolle og organiseringsformer. Benkler (2006) slår fast at nettverkssamfunnet er kjennetegnet av to hovedtransformasjoner. For det første er økonomien i økende grad sentrert rundt informasjon, enten det dreier seg om finansielle tjenester, IT, kultur eller vitenskap. For det andre foregår kommunikasjon i økende grad i omgivelser som består av datamaskiner koblet i et gjennomtrengende nettverk, Internett. For Benkler (2006) bidrar disse karakteristikene til å gi en større plass i økonomien til ikke-markedsbasert produksjon av informasjon. Denne nye formen for økonomi består av kooperative og koordinerte individuelle handlinger basert på ikke-markedsbaserte mekanismer som er uavhengige av eiendomsrettigheter. Selvorganiserte, samarbeidsbaserte og ikke-fortjenestebaserte initiativer som Wikipedia og Open-source software, illustrerer denne muligheten. Mens kommunikasjon i det industrielle og massemediebaserte samfunnet var knyttet til sentralisering og store investeringer i kapital, gjør Personal Computer (PC) og Internett det mulig for millioner av individer å produsere og konsumere informasjon på en billig måte. Kapitalen for produksjon av kulturelle goder og informasjonsgoder har blitt desentralisert som følge av utbredelsen av PC og Internett. I tillegg er informasjonsproduksjonen preget av en nettverkskoordineringseffekt som muliggjør storskala samarbeidsprosjekter, og likemannsproduksjon av informasjon og kultur som Wikipedia. En slik «revolusjon» kan muligens bidra til å demokratisere produksjon og tilgang til informasjon. I et massemediesamfunn er midler til informasjons- og kommunikasjonsproduksjon sentralisert og konsentrert. I tillegg går informasjonsstrømmen en vei, fra avsenderen til mottakeren. Til sammenlikning tillater nettverkssamfunnet en mer desentralisert og interaktiv informasjonsproduksjon. I en slik kontekst blir meningsdannelse og mobilisering mer desent-

ralisert. Dette kan muligens føre til et offentlig rom hvor flere har mulighet til å uttrykke seg og til å delta i offentlige debatter.

En annen grunn til at vilkårene for økonomisk aktivitet endrer seg radikalt i et nettverkssamfunn, er at informasjon er det som økonomer kaller et «*non-rival good*», dvs. at det kan komme flere forbrukere til gode uten tilleggskostnader. Når et individ forbruker informasjon fører det ikke til at den er mindre tilgjengelig for andre forbrukere, i motsetning til vanlige goder. Dette gjør at private eiendomsrettigheter er lite effektive når det gjelder informasjon og kan føre til underbruk av informasjon. I tillegg er informasjon som gode karakterisert av en «på kjempenes skuldre»-effekt som referer til Newtons utsagn: «*If I have seen farther it is because I stand on the shoulders of giants*». Med andre ord trengs det informasjon for å produsere informasjon. Jo billigere informasjon er som input i informasjonsproduksjonsprosessen, desto mer effektiv vil prosessen bli. Det bidrar til at private eiendomsrettigheter når det gjelder informasjon kan være ueffektive. Gitt disse karakteristikene mener Benkler (2006) at likemannsproduksjon og deling blir en mer effektiv måte å produsere informasjon på i et nettverkssamfunn. Det er verd å understreke her at denne modellen for informasjonsproduksjon er basert på de samme prinsippene og verdiene som kjennetegner frivillige organisasjoner. Produksjonen foregår gjennom sosiale relasjoner (ikke markedsbaserte relasjoner), forutsetter kollektiv handling og er ikke fortjenestemotivert. Folk som engasjerer seg i slike online prosjekter er motivert av andre grunner enn penger. Sosial status, sosial anerkjennelse, og indre motivasjon er viktigere enn pengebaserte insitamenter.

Dermed bringer Internett med seg både nye muligheter for frivillige organisasjoner og nye utfordringer. Nettverkssamfunnet danner en ny omgivelse for frivillige organisasjoner som vil påvirke både organisasjonenes rolle, virke og organiseringsformer.

3.1. Frivillige organisasjoners endrede rolle i nettverkssamfunnet

Te'eni og Young (2003) drøfter nettverkssamfunnets effekter på frivillige organisasjoner ut fra et teoretisk perspektiv. De konkluderer med at frivillige organisasjonenes rolle antageligvis vil endre seg ved at frivillige organisasjoners betydning på enkelte områder reduseres, samtidig som den blir forsterket på andre områder. Tankegangen er basert på en økonomisk analyse av frivillige organisasjoners fortrinn sammenliknet med fortjenestebaserte og offentlige organisasjoner. Frivillige organisasjoner har tradisjonelt hatt et fortrinn ved at de gjør transaksjoner lettere og skaper relasjoner på bakgrunn av sine informasjonsrelaterte fordeler. På disse områdene kommer både offentlige og fortjenestebaserte organisasjoner til kort.

Økonomiske tilnærminger til frivillige organisasjoner kjennetegnes ved at de legger vekt på at de ikke kan fordele profitt. De to viktigste økonomiske teoriene som tar for seg frivillige organisasjoner er Weidsbrods (1977) offentlige gode teori og Hansmanns (1980) markedsvikt teori. Begge teoriene understreker informasjonsrelaterte egenskaper for å forklare frivillige organisasjonenes fortrinn.

Rene offentlige goder er kjennetegnet av to særtrekk. For det første er det verken mulig å utelukke noe eller å rasjonere forbruket. Og for det andre er det heller ikke ønskelig å gjøre dette. Egenskapene til disse godene er slik at det er vanskelig og veldig kostbart å rasjonere deres forbruk (for eksempel nasjonal forsvar). Det er heller ikke ønskelig å rasjonere forbruket siden en tilleggsforbruker ikke vil redusere mengden av godet som er tilgjengelig for andre forbrukere. I økonomiske termer er den marginale kostnaden lik null. Mange goder er ikke rene offentlige goder, men utviser en av de to kjennetegnene: enten er utelukkelse mulig, men kostbart, eller så er utelukkelse mulig, men ikke ønskelig. Et annet kjennetegn ved offentlige goder er at de fører til «gratispassasjerer» og «kollektivhandlings»-problemer, det vil se at brukerne verken er interessert i å betale for godet eller i å avsløre sine preferanser ettersom de vil ha tilgang til det uansett. Dette fører til at markedet svikter i den forstand at det ikke finnes noen incitament for at slike goder blir tilbudt på privatbasis.

Weisbrod (1977) gir en forklaring av hvorfor frivillige organisasjoner som tilbyr offentlige goder, finnes. For offentlige myndighetene består utfordringen i å fastsette hvor mye av et offentlig gode som skal tilbys. I et demokratisk system vil nivået på produksjonen av offentlige goder være bestemt av medianvelgeren, det vil si den som har politiske preferanser som står i sentrum av det politiske spektrum. I dette tilfellet vil mange forbrukere ikke være tilfredsstillt, mens andre vil synes det er for mye av godet. En mulighet for de som ønsker mer av godet er å stifte en frivillig organisasjon som kan tilby det offentlige godet som ikke er tilbudt i tilstrekkelig kvantitet eller kvalitet av det offentlige. Frivillige organisasjoner gjør det dermed mulig til å tilfredsstillte heterogen etterspørsel. Ut fra denne tilnærmingen består de frivillige organisasjonenes fortrinn i deres evne til å avsløre informasjon om forbrukernes preferanser for et kollektivt gode.

Markedsvikttilnærmingen tar utgangspunkt i teorien om asymmetrisk informasjon og fokuserer på konsekvensene av at en deltaker i en markedsbasert transaksjon har mer informasjon enn den andre deltakeren. Tilstedeværelsen av asymmetrisk informasjon fører til kontraktsvikt (Hansmann, 1980). Gitt den asymmetriske informasjonen om kvalitet på et gode, blir transaksjonen umulig siden aktøren som har minst informasjon, risikerer å bli lurt, og vedkommende har dermed ingen incitament for å inngå transaksjonen. For Hansmann kan frivillige organisasjoner være en institusjonell løsning når kontraktsvikt oppstår. Ettersom frivillige organisasjoner er kjennetegnet ved

at de ikke kan fordele profitt, blir de i mindre grad interessert i å utnytte informasjonsfordelen sammenlignet med fortjenestebaserte organisasjoner. Dette er tilfelle for eksempel når brukerne eller forbrukerne av en tjeneste ikke har noe forhåndskunnskap om tjenestekvaliteten. Siden frivillige organisasjoner er mer troverdige enn fortjenestebaserte organisasjoner, vil de utvikle aktiviteter preget av informasjonsasymmetri, hvor produktenes kvalitet er viktig og vanskelig å evaluere fra brukerens side. Dette er foreksempel tilfelle i helsesektoren, innenfor sosial omsorg, utdanning eller kunst. Her er også frivillige organisasjoners fortrinn knyttet til informasjonsrelaterte problemer.

Nettverkssamfunnets utvikling bidrar til å endre reglene som gjelder i økonomien gjennom høyere grad av tilkobling mellom aktører, høyere hastighet i kommunikasjonsstrømmer, og økt betydning av abstrakte goder som informasjon, ideer, og relasjoner. Disse nye reglene fører til en endring i organisasjonsmodeller, i sosiale interaksjonsmønstre, samt i markedstransaksjoners form og innhold.

Te'eni og Young (2003: 399) skiller mellom tre analytiske dimensjoner av informasjon: rekkevidde (antall individer som har tilgang til informasjon), rikdom (informasjonsdybde og detaljinnhold), og tilknytting (identiteten til de som er representert gjennom en informasjonskilde). Utviklingen av et nettverkssamfunn påvirker disse tre informasjonsdimensjonene. De nye informasjonsteknologiene endrer informasjonsrekkevidden ved å gjøre tilgjengelig en stor informasjonsmengde til et enormt antall brukere. To fenomener har kommet til uttrykk i de siste årene. For det første er tilgang til informasjon ulikt fordelt blant befolkningen (digitalkløft). For det andre lider individene av informasjonsoverbelastning, noe som fører til at informasjonsmellommenn, som evaluerer og filtrerer informasjon blir enda nyttige og utvikler seg. Når det gjelder informasjonsrikdom fører nettverkssamfunnet til at goder og tjenester i økende grad er komplekse og at deres produksjon og forbruk er informasjonskrevende. Økt kompleksitet krever økt informasjon for å overkomme kompleksiteten. Forbrukerne som er konfrontert med en overflod av informasjon, og som trenger å evaluere komplekse goder og tjenester, vil naturlig søke informasjonskilder de kan stole på, og dermed knytte til seg troverdige informasjonskilder, særlig når kvaliteten (for eksempel helsetjenester) eller verdiene (politiske spørsmål) er viktige.

Gitt at frivillige organisasjoners teoretiske tilnærminger understreker organisasjonenes rolle i situasjoner karakterisert av informasjonsasymmetri, vil ifølge Te'eni og Young (2003) nettverksamfunnet påvirke organisasjonenes rolle. To mekanismer finner sted. For det første, når produktene er preget av informasjonsasymmetri, kan nye informasjonsteknologier bidra til å redusere denne asymmetrien samt å gjøre frivillige mellomledd unødvendig. Samtidig vil økt usikkerhet når det gjelder informasjonskilder, samt økt omfang av tilgjengelige goder og tjenester som innebærer verdibaserte evaluering, bidra til at frivillige mellomledd vil bli enda viktigere. For det andre øker den digitale

kløften betydningen av frivillige mellomledd for de som ikke har tilgang til de nye teknologiene i en verden hvor kompleksiteten øker.

Når det gjelder offentlige og kollektive goder bidrar de nye teknologiene til å gjøre både offentlige myndigheter og frivillige organisasjoner mer effektive i deres forsøk på å få kunnskap og informasjon om individenes preferanser og interesser, informasjon som er nødvendig for å overkomme gratispassasjersproblemet. De nye informasjonsteknologiene gjør også utkontraktering mellom offentlige myndigheter og fortjenestebaserte aktører lettere ved å redusere informasjonsasymmetrien som kjennetegner disse relasjoner.

Sett under ett bidrar disse ulike mekanismene til at frivillige organisasjoners rolle og plass risikerer å bli endret som et resultat av nettverkssamfunnets informasjonskarakteristika. Frivillige organisasjoners tilknytningsegenskaper (medlemskap) og evne til å skape tillit vil være avgjørende for organisasjonenes evne til å konkurrere med fortjenestebaserte aktører i en kontekst hvor informasjonstilgang og natur endrer seg kraftig. Frivillige organisasjoners rolle som leverandør av kollektive goder kan både bli forsterket og redusert på grunn av nye kommunikasjonsteknologier. Lupia og Sin (2003) viser hvordan nye teknologier både fremmer kollektiv handling (ved å redusere organiseringskostnader, gjøre gratispassasjerers atferd mer synlig, og effektivisere kommunikasjonsnettverk) og kan skape nye problemer for kollektiv handling. Det siste er tilfellet når «cheap-talk» (det vil si når kommunikasjonen ikke er kostbar nok og dermed heller ikke forpliktende nok) undergraver kommunikasjonsfortroligheten, og når sannsynligheten for gratispassasjerers atferd øker på grunn av nye tilgjengelige muligheter som erstatter behovet for kollektive goder.

3.2. Internettets effekter på frivillige organisasjoners virke og organiseringsform

Den nye litteraturen om økonomiske organisasjoner legger vekt på utviklings-trekk som kjennetegner den nye bedriftsorganisasjonen i det 21. århundre (DiMaggio, 2001). De fleste bidragene understreker at nye organisasjoner er mindre hierarkiske (flatere), bygger på mer kooperative former for ledelse, og er preget av kunnskap, kreativitet og læring. Disse nye organisasjonene er også mindre byråkratiske, mer fleksible, og involverer nettverksbaserte relasjoner med omgivelsene. Bildet av en nettverksbasert høyteknologisk bedrift har blitt en mektig modell for å analysere de nye organisatoriske formene. Hvis denne modellen er relevant for noen organisasjoner, er spørsmålet om den er relevant for alle organisasjoner uavklart. Likevel er det rimelig å anta at nye organisasjonsformer (mer nettverksbaserte, mer fleksible og mindre hie-

rarkiske) utvikler seg innenfor den frivillige sektoren som en konsekvens av generelle endringer og av de nye kommunikasjonsteknologiene.

Fremveksten av «postbyråkratiske» frivillige organisasjoner kan være knyttet til flere forhold (Bimber 2003). For det første bidrar nye kommunikasjonsteknologier til å redusere kostnader knyttet til kollektive handlinger. Dette fører til at små organisasjoner med mindre ressurser har bedre muligheter enn før til å organisere kollektive handlinger og til å mobilisere støttespillere. For det andre endres organisatoriske former og grenser. Organisasjonene blir mer føyelige, mindre rigide og mer mottakelige for endringer i omgivelsene. Som en følge av lave informasjonskostnader, utvikler det seg samarbeidsrelasjoner på tvers av organisasjonsgrenser og som et alternativ til hierarkiske relasjoner. For det tredje vil formene for organisasjonsmedlemskap endre seg som en konsekvens av informasjonsoverflod. Organisasjonsmedlemskap innebærer at individene betaler kontingent for en bestemt periode (et år), noe som gir dem enkelte demokratiske rettigheter i organisasjonen samt noen selektive insitamenter i form av tjenester og informasjon (informasjonsblad). Informasjonsoverflod bidrar til å endre medlemskapsvilkårene. Når informasjonskostnadene er redusert, blir grunnlaget for både selektive insitamenter og kontingent også redusert.

Ut fra teoretiske perspektiver er det mulig å anta at frivillige organisasjoner er i ferd til å endre sine organisatoriske strukturer og metoder som en konsekvens av utviklingen av et nettverkssamfunn. Brainard og Siplon (2004) argumenterer for at Internett vil kunne hjelpe byråkratiserte frivillige organisasjoner til å gjenvinne sin frivillighetsånd ved å ta i bruk metoder som kjenetegner kyberorganisasjoner (*cyberorganizations*). Nye kyberorganisasjoner er basert på aktiv deltakelse, frivillig innsats, gjensidighet, solidaritet, fellesskap, deltakelsesdemokrati og interaktiv kommunikasjon. Ifølge Brainard og Siplon (2004) kan disse karakteristikkene bli gjenvunnet av byråkratiske og profesjonaliserte frivillige organisasjoner ved å aktivt bruke Internett. Det finnes også andre grunner for at frivillige organisasjoner i økende grad benytter Internett. Frivillige organisasjoner kan bruke nye teknologier for å øke effektiviteten og produktiviteten, for å samle inn penger og gaver, og som et resultat av press fra myndigheter eller andre interessenter (Cortes og Rafter, 2007). Det gjenstår å se i hvilken grad disse mulighetene blir bekreftet av empiriske studier, hvordan frivillige organisasjoner benytter Internett og med hvilke resultater?

For Hart et al. (2005) består «eFilantropi» – frivillige organisasjoners bruk av Internett – av effektivitetsførende Internettbaserte teknikker som tar sikte på å utvikle relasjoner med interessesentre som er involvert i en frivillig organisasjons suksess. Forfatterne skiller mellom seks teknikker som frivillige organisasjoner kan benytte, for å bruke Internett strategisk: kommunikasjon og utdanning, online pengeinnsamling og medlemskap, administrasjon av arrangementer, undersøkelser, rekruttering av frivillige og frivillig innsats i ad-

ministrasjonen, nettverksbygging og lobbyvirksomhet. Det er verd å understreke at Internettbruk som kan bidra til å gjøre aktiv demokratisk deltakelse lettere, ikke er nevnt av forfatterne. For forfatterne av denne håndboken åpner Internett nye muligheter som frivillige organisasjoner kan benytte for å effektivisere driften (online administrasjon av frivillige, pengeinnsamling og arrangementer) og for å bygge relasjoner (fellesskaps- og nettverksbygging, lobbyvirksomhet og online aktivisme). Hovedpoenget er at Internett, e-post og SMS muliggjør nye måter å utvikle og administrere relasjoner på som ikke var mulige før. Nå er det mulig å administrere komplekse segmenter på en automatisert måte, tuftet både på informasjon som er formidlet av individene selv og på måten de oppfører seg på når de får tilsendt informasjon. Disse mulighetene kan anvendes til pengeinnsamling, administrasjon av frivillige, samt fellesskaps- og nettverksbygging.

Internett muliggjør segmentert og personifisert markedsføring når det gjelder pengeinnsamling. Internett gjør også virtuell administrasjon av frivillige mulig ved å benytte e-post for kommunikasjon mellom profesjonelle og frivillige, mellom frivillige og ved å tillate online løsninger som for eksempel online likemenn diskusjonsgrupper, online håndbok for frivillige eller online kalender for frivillige. I tillegg kan Internett benyttes for å rekruttere, lære opp og støtte frivillige. Verktøy som «online frivillig-matching» kan hjelpe organisasjonene i sine forsøk på å rekruttere frivillige. Internett åpner også muligheten for virtuell frivillig innsats når det gjelder aktiviteter som rådgiving, markedsføring og lobbyaktiviteter, som kan utføres online.

Når det gjelder fellesskapsbygging er nettsider et nytt verktøy for frivillige organisasjoner. De fleste frivillige organisasjonene har utviklet en nettside hvor informasjon om organisasjonen er tilgjengelig. Slik såkalt «*brochureware*» er deskriptiv og statisk og er i økende grad erstattet av «*actionware*», som for eksempel online nyhetsbrev, eller online donasjonsmuligheter, som er mer interaktive. Få organisasjoner har utviklet online diskusjonsfora og online fellellskap hvor medlemmer kan kommunisere og utveksle seg i mellom, men slike funksjonaliteter vil antagelig i økende grad utvikles. Eksempler fra politiske organisasjoner viser at disse interaktive mulighetene er effektive for å skape levende online fellesskap (Bimber 2003). Fellesskapsbygging gjennom Internett blir sett på som en effektiv måte som frivillige organisasjoner kan benytte for å forsterke medlemmenes lojalitet, rekruttere, drive pengeinnsamling og øke deltakelsen i organisasjonens aktiviteter, på. I tillegg kan Internett bidra til å bygge og utvikle nettverk av givere, sponsorer, frivillige, partnere, osv.

Pincho og Macedo (2006) understreker Internetts nye muligheter for hvordan frivillige organisasjoner kan drive sine virksomheter. I næringslivet har et antall fordeler knyttet til Internettbruk blitt identifisert. Fordelene som er oftest nevnt, er tilgjengelighet av nye salgskanaler, effektivisering av salgsadministrasjon, bedre tjenester til forbrukere, mulighet for å få feedback fra for-

brukere, merkebygging, osv. Når det gjelder frivillige organisasjoner bidrar Internett til en forbedring av kommunikasjonen med ulike interessedesentre, en diversifisering av finansieringskilder, rekruttering av frivillige, økt effektivitet, og forbedring av organisasjonenes offentlige image. På tross av disse fordelene er frivillige organisasjonene konfrontert med flere hindringer når det gjelder bruk av Internett. De viktigste hindringene er knyttet til kostnader for å utvikle online løsninger, samt manglende kompetanse og ekspertise i forhold til de nye teknologiene. For Burt og Taylor (2000) bidrar Internett ikke bare til en effektivisering av organisasjonen, men til en omforming av organisasjonen. Ut fra ulike empiriske casestudier viser de hvordan Internett kan bli brukt for å omforme informasjonsstrømmer som gjør det mulig å bedre utnytte samarbeidsmuligheter i omgivelsene, for å omforme interne forhold ved å utvikle interne nettverk på tvers av interne grenser, for å omforme organisasjonsskala ved å knytte globale bånd med andre organisasjoner i verden, og for å omforme medlemmenes rolle ved overføre makt, informasjon, og innflytelse til medlemmene.

Empiriske analyser av frivillige organisasjoners nettsider (Cukier og Middleton, 2003; Goatman og Lewis, 2006; Hackler og Saxton, 2007; Kenix, 2007) viser likevel at hele Internetts potensiale ikke er benyttet fullt ut av frivillige organisasjoner. Empiriske undersøkelser viser at frivillige organisasjoners bruk av Internett hovedsakelig dreier seg om publikumsinformasjon, markedsføring, pengeinnsamling og rekruttering av frivillige. De mest interaktive mulighetene for fellesskapsbygging og aktiv deltakelse fra medlemmenes side er imidlertid i liten grad benyttet. Som Brainard og Siplon (2002) påpeker er det en risiko for at tradisjonelle frivillige organisasjoner ikke benytter Internetts interaktive muligheter og ikke fokuserer på Internett som et verktøy for effektivisering. En slik tendens vil føre, slik tilfellet er for helseorganisasjoner som forfatterne har studert, til et skarpt skille mellom tradisjonelle frivillige organisasjoner på den ene side, og nye, mer radikale online organisasjoner som bruker Internett med sikte på å skape nye fellesskap, utvikle lobbyaktiviteter og gi innflytelse til medlemmer (*empowerment*), på den andre.

De nye informasjons- og kommunikasjonsteknologiene bringer nye muligheter som både kan endre frivillige organisasjoners samfunnsrolle, organiseringsstruktur samt måten de opererer på. Informasjonssamfunnet endrer også grunnlaget for frivillige organisasjoners fortrinn og kan åpne nye muligheter samt føre til nye konkurrerende tilbud. Frivillige foreningers organisasjonsstruktur og -former kan også være gjenstand for transformasjoner mot mer fleksible og nettverksbaserte organisasjonsformer. Internett åpner også for bruk av nye verktøy som både kan effektivisere driften og bidra til fellesskapsbygging og medlemmenes innflytelse. Det vil likevel kreve flere empiriske studier for å kunne vurdere i hvilken grad informasjonssamfunnets løfter og utfordringer konkretiseres i den frivillige sektoren når det gjelder frivillige organisasjoners rolle og organisering.

Effekt på politikk og demokrati

Frivillige organisasjoners rolle for demokrati og politikk kan deles i to typer effekter: interne og eksterne. *Internt* er frivillige organisasjoner en arena hvor medlemmene blir sosialisert til en demokratisk kultur og hvor de utvikler forhold basert på tillit og samvirke. I henhold til Tocqueville er frivillige organisasjoner blitt oppfattet som skoler i demokrati hvor medborgere blir kjent med offentlige saker, hvor individer lærer å overskride sine private interesser og å tenke på allmenne interesser. Ved å delta i frivillige organisasjoner utvikler individer politiske ferdigheter og sivil dyd. For Almond og Verba (1963) spiller frivillige organisasjoner en viktig rolle for å utvikle borgernes politiske ferdigheter. Politiske ferdigheter som blir lært ved å delta i frivillige organisasjoners aktiviteter, overføres til den politiske sfæren.

Likevel finnes det i store organisasjoner en fare for at det utvikler seg en elite som kontrollerer ressurser som kunnskap, kommunikasjonsmidler og politiske ferdigheter. Michels (1949) kalte dette for oligarkiets jernlov. Ved at en liten gruppe kontrollerer maktposisjoner marginaliseres borgernes innflytelse. Mulighet for oligarki kjennetegner politiske partier (Michels, 1949), fagforeninger (Lipset et al., 1962) og frivillige organisasjoner (Panebianco, 1982). I store organisasjoner kan byråkratiske strukturer kombinert med oligarkenes kontroll over ressurser, føre til elitens/ledernes kontroll over organisasjonen. For at et politisk system skal fungere demokratisk og unngå oligarkiske tendenser, må flere vilkår, som dreier seg om borgernes eller medlemmenes aktive deltakelse, være på plass (Dahl, 1982; Gutmann & Thompson, 1996; Habermas, 1996; Young, 2000):

- Borgerne eller medlemmene må delta aktivt i demokratiske prosesser som valg og avstemninger.
- Borgerne eller medlemmene må ha en «opplyst forståelse» av saker og beslutninger som skal avgjøres demokratisk. Dette innebærer at borgerne har ferdigheter, kunnskaper og informasjon som er nødvendige for å kunne ha en opplyst mening.
- Borgerne eller medlemmene må kunne ha innflytelse over den politiske dagsorden. Manglende ferdigheter eller manglende opplysninger kan føre

til at makthaverne kontrollerer sakene som skal avgjøres, og dermed er i stand til å manipulere beslutningsprosessen.

- Borgerne eller medlemmene må kunne ha like muligheter til å delta i deliberasjonen. Ulikheter når det gjelder politiske ferdigheter og kunnskaper kan føre til at en minoritet dominerer deliberasjonen.

De nye informasjons- og kommunikasjonsteknologiene endrer informasjonstilgjengeligheten og innebærer nye kommunikasjonsmuligheter som kan bidra positivt til internt demokrati, i frivillige organisasjoner ved å gjøre den relevante informasjonen lettere tilgjengelig, ved å skape fora hvor debatter kan foregå, og ved å gjøre grasrotas innflytelse lettere. Likevel vet vi lite om hvordan disse nye mulighetene er konkretisert i organisasjonsvirkeligheten.

Eksternt kobler frivillige organisasjoner borgere til det politiske systemet ved å samle og artikulere interesser. Frivillige organisasjoner bidrar dermed til å organisere mangfoldigheten som er nødvendig i et pluralistisk samfunn. Frivillige organisasjoner er en del av den offentlige sfæren ved at frivillige organisasjoner muliggjør interesserepresentasjon og utgjør en arena for diskusjon og meningsdannelse. Pluralistiske oppfatninger av demokratiet (Dahl, 1982) ser frivillige organisasjoner som et nødvendig supplement til formelle politiske institusjoner i et representativt demokrati. Ut fra denne synsvinkelen blir demokratiet oppfattet som en forhandlingsprosess mellom konkurrerende grupper og interesser. Organisasjonsfrihet og organisasjonenes mangfoldighet bidrar til å sikre et pluralistisk demokrati. For forståelser av demokratiet som deliberasjon (Gutmann og Thompson, 1996; Habermas, 1996) bør moralske spørsmål eller interessekonflikter løses gjennom diskusjon hvor borgerne bruker rasjonelle argumenter og er villige til å oppnå en gjensidig forståelse. Frivillige organisasjoner blir ut fra dette perspektivet oppfattet som mulige arenaer for diskusjon og deliberasjon. I denne tankegangen er begrepet det «offentlige rommet» (Habermas, 1992) sentralt. Hannah Arendts konsept om totalitarisme med dets fokus på kommunikasjon, er et viktig moment for å forstå hvordan meningsdannende frivillige organisasjoner som utgjør det autonome offentlige rommets kjerne, er avgjørende. Det er nettopp frie medborgeres kommunikasjonspraksiser innenfor frivillige organisasjoner som er gjenstand for kontroll i totalitære regimer. I vestlige demokratiske land hvor frivillige organisasjoner er forankret innenfor den demokratiske konstitusjonelle staten, er spørsmålet knyttet til det offentlige rommet av en annen karakter. I hvilken grad, i et offentlig rom dominert av massemedia, er det mulig for medborgere å delta i og påvirke den offentlige debatten?

De nye informasjons- og kommunikasjonsteknologiene skaper et nytt medielandskap som kan føre til en transformasjon av det offentlige rommet. Spørsmålet er om disse mulighetene produserer de positive effektene på den offentlige debatten som noen talsmenn av nettverksamfunnet forventer.

Fra et politisk perspektiv bidrar muligens de nye teknologiene til å endre de horisontale forholdene mellom medborgere og organisasjonene i sivilsamfunnet, samt de vertikale relasjonene mellom sivilsamfunn og politiske beslutningstakere. Politiske teoretikere ser i de nye teknologiene et redskap for å forsterke medborgeres aktive deltakelse i sivilsamfunnet og i politikk, for å realisere et dynamisk offentlig rom og for å generere nye former for sivil aktivisme.

4.1. Deltakelse og sivilt engasjement

Politiske teoretikere har vært opptatt av spørsmålet om politisk deltakelse siden demokratiet ble født. I moderne tider har fokuset blitt rettet mot måtene medborgere kan involveres i politiske beslutninger i tillegg til valgdeltakelse. For Tocqueville var løsningen å muliggjøre deltakelse i sivilsamfunnet både som en motmakt til regjeringen og som en skole i demokrati for medborgerne. På midten av 90-tallet var det vanlig å predikere at Internett ville gjøre mellomleddene i sosiale, økonomiske og politiske prosesser overflødige. Mellommenn ville forsvinne som et resultat av nettverksbasert teknologi. Politiske dørvokter og alle former for mellomledd, som for eksempel frivillige organisasjoner, vil bli unødvendige. Utviklingen i de siste årene har vist at selv om Internett endrer forholdet mellom medborgere og den politiske prosessen, blir mellomleddene i enda større grad enn før nødvendige i et samfunn preget av informasjonsoverflod.

Ulike oppfatninger av politisk deltakelse er som regel tuftet på underliggende syn på sosiale fellesskap. Internett kan bli sett på som en medisin for alle sykdommer som rammer det moderne samfunnet: isolasjon, fragmentering, individualisme, mindre interesse for politikk, osv. Det utopiske perspektivet ser Internett som en fornyelse av sosiale fellesskap og et verktøy for egalitære og deltakende demokrati. Politisk apati blir sett på som et resultat av fellesskapsforfallet og utviklingen av nye virtuelle fellesskap vil føre med seg økende interesse for politikken. Det dystopiske perspektivet oppfatter virtuelle fellesskap som fattigere enn virkelige fellesskap, som svake og upersonlige fellesskap som ikke kan være i stand til å erstatte det tapte .

Formene for politisk deltakelse endrer seg med Internett (Chadwick, 2006). Nettverksbaserte former for politisk organisering tenderer til å erstatte klassiske hierarkiske former. Teknologien innebærer et potensial for maktskifte som vil kunne gi mer innflytelse til medborgere. Samtidig kan eksisterende «maktmeglere» og administratorer av informasjonsnettverks infrastruktur se sine maktposisjoner bli forsterket.

Informasjonsteknologien endrer måten medborgere kan delta i politikken på. Tusenvis av online fora hvor individer kan argumentere, dele meninger, og samarbeide har i løpet av de senere årene utviklet seg. Topp-bunn relasjoner som kjennetegner det hierarkiske forholdet mellom individer og beslutningstakere, ser ut til å bli erstattet av mer interaktive former for kommunikasjon. Internett er ofte sett på som et kommunikasjonsmiddel som gjør det lettere å få tilgang til politisk informasjon, gjør det mulig for individene å uttrykke sine meninger og ideer, muliggjør deling av informasjon og ressurser, tilatter opprettelse og vedlikehold av virtuelle fellesskap, og gjør mobilisering i en global skala lettere (Barraket, 2005).

Internett innebærer dermed et potensial som kan endre vilkårene for frivillige organisasjoners interne demokrati, samt deres rolle som demokratisk og politisk aktør. Ved å gjøre interaktiv kommunikasjon lettere og mindre kostnadskreven, kan informasjonsteknologi bidra til å øke medlemmenes engasjement i interne politiske prosesser. Samtidig kan Internett bidra til å endre individenes og organisasjonenes rolle i det offentlige rommet, samt måten aktivister mobiliseres på.

4.2. Det offentlige rommet

Det offentlige rommet fungerer som en paradigmatisk modell for å analysere forholdet mellom medborgere og staten, samt for å beskrive medborgernes sivile engasjement. Habermas (1962) konsept «det offentlige rommet» er tuffet på en analyse av det 18. århundres politiske kultur, som var kjennetegnet av en kritisk og rasjonell offentlig debatt mellom borgelige menn, og fungerer som et ideal for den offentlige debatten.

Internett er et kommunikasjonsverktøy som blant annet muliggjør samtaler på avstand. For noen teoretikere oppfattes online forum som et nytt fritt offentlig rom for offentlig deliberasjon, samtidig som andre påpeker at interaksjonen på Internett er av dårlig kvalitet og risikerer å produsere et mangfold av segmenterte politiske foreninger siden folk søker likesinnede på nettet (Chadwick, 2006).

Den politiske bruken av Internett kan operasjonaliseres gjennom to ulike modeller: konsultativ og deliberativ. Elektroniske nettverk kan benyttes konsultativt for å hente den relevante informasjon som beslutningstakere trenger. De kan også benyttes deliberativt ved å gi medborgere anledning til å debattere offentlig om politiske spørsmål.

Empiriske studier av online fora (Chadwick, 2006) konkluderer med at disse ikke tilfredsstill alle kravene Habermas har formulert for et genuint offentlig rom. For det første gjenspeiler online fora vår daglige liv og er bare sporadisk politiske. For det andre bruker store Internettselskaper (som

Google, Yahoo, osv.) online fora som et kommersielt verktøy for å generere reklameinntekter. For det tredje er online fora segmentert og kan sees i beste fall som stykkevisse offentlige rom. Til slutt bruker de offentlige myndighetene online fora mer for å øke sin legitimitet enn for å generere genuine debatter. Selv om online fora kanskje ikke tilfredsstillende alle kravene for å være et genuint offentlig rom, kan Internett benyttes til andre politiske formål enn deliberasjon, for eksempel når det gjelder mobilisering av aktivister.

4.3. Nye former for aktivisme

Flere analyser (Inglehart, 1997; Giddens, 1991; Beck, 1992, Melucci, 1989, 1996) påpeker de postindustrielle karakteristikene ved det moderne samfunnet. Når det gjelder politikken innebærer det postindustrielle samfunnet autoritetstap fra tradisjonelle institusjoner som religiøse organisasjoner, fagforeninger, politiske partier og parlamentariske demokratiske institusjoner. Individene har en tendens til å trekke seg tilbake i den private sfæren og politiske spørsmål dreier seg i økende grad om postindustrielle saker som for eksempel naturvern og miljø. Det postindustrielle samfunnet innebærer også at individene utvikler nye former for engasjement og politisk deltakelse som finner sted utenfor de etablerte politiske institusjonene. De nye politiske bevegelsene er mindre hierarkiske, mer nettverksbaserte, mer fleksible og utvikler seg på tvers av nasjonale grenser. De nye informasjonsteknologiene er mektige faktorer som utformer politiske organisasjoner og bidrar til utviklingen av nye former for mobilisering og aktivisme. Internett provoserer intern organisasjonstilpasning samt innovasjon i måten sosiale bevegelser agerer på (Bimber, 2003): interne endringer og ekstern mobilisering er tett knyttet.

Som en konsekvens av disse tendensene blir organisasjonsmedlemskap mindre viktig enn organisasjonens evne til å bruke kommunikasjonsteknologiene for å nå den offentlige opinionen eller til å mobilisere omkring en begivenhet. Dette kan føre til endringer i lederskaps- og autoritetsrelasjoner og bidra til at grasrota får mer innflytelse i beslutningsprosesser. På denne måten kan tradisjonelle frivillige organisasjoner og sosiale bevegelser bli mer fleksible, tilpassningsdyktige og mottakelige til nye behov og krav.

Tsagarousianou et al. (1998) oppsummerer den nye «sivile nettverkingsbevegelses ideologi» omkring seks påstander: (i) de nye mediene gjør informasjonstilgang lettere og gir medborgere kontroll over informasjon; (ii) de nye teknologiene gjør det lettere for beslutningstakere å samle informasjon om medborgernes preferanser, noe som skulle bidra til å øke medborgernes politiske deltakelse; (iii) IKT gjør kollektive handlinger og mobilisering lettere ved å redusere kommunikasjonskostnader; (iv) nye medier bidrar til mer horisontal kommunikasjon og mindre vertikal kommunikasjon; (v) medborgerne har mulighet ikke bare til å motta informasjon, men også til respondere på,

samt bestride budskapene; (vi) de nye teknologiene bidrar til at kommunikasjon mellom beslutningstakere og medborgere blir mindre fordreiet (på grunn av mellomledd som journalister). Så langt viser imidlertid nettverksdemokratiets eksperimenter på lokalt plan at ikke alle forventningene i like stor grad blir innfridd. Lokalt deliberativt demokrati som skulle gi medborgere mulighet til å uttrykke sine meninger, fungerer ikke optimalt. Tre typer faktorer forklarer at ikke alle forventningene er innfridd. For det første har ikke alle medborgere tilgang til Internett eller den nødvendige kunnskapen for å benytte teknologien. For det andre viser det seg at online fora, på grunn av debattantenes anonymitet, krever redigering og en form for sensur for å unngå overtramp det som kommer i strid med ytringsfriheten. For det tredje virker det som om de nye mediene ikke kan kompensere for manglende politisk kultur og engasjement. Hvis de nye teknologiene muligens kan bidra til en gjenoppfriskning av deltakende demokrati ved å tilby nye kommunikasjonsmuligheter, virker det som om de avgjørende faktorene ligger i politisk sosialisering, kultur og interesse, faktorer som er bestemt av andre årsaksforhold enn teknologien alene.

Likevel har nye teknologier bidratt til en transformasjon av måten sosiale bevegelser organiseres på (Van de Donk et al., 2004). Kommunikasjon har hele tiden vært sentralt i sosiale bevegelsers og frivillige organisasjoners virksomhet. Nyhetsbrev og interne aviser har vært brukt i minst to århundrer. Radioen og fjernsynet har bidratt til å endre landskapet organisasjonene beveger seg i. De nye informasjonsteknologiene gir nye muligheter til organisasjonene for å mobilisere medlemmer, bygge allianser, informere, drive lobbyvirksomhet og kampanjer. Nye former for aktivisme mobiliserer tradisjonelle former blandet med høyteknologiske kommunikasjonsverktøy som mobiltelefon, Internett og SMS. For Van de Donk et al. (2004:18) har Internett tre effekter på sosiale bevegelser og frivillige organisasjoner: (i) Internett legger til rette for tradisjonelle former for mobilisering og protest; (ii) Internett gjør det mulig å mobilisere på tvers av grenser på en global skala; (iii) Internett intensiverer kommunikasjonen internt i organisasjonen og med omgivelsene, det som utfordrer organisasjonens hierarkiske struktur og muligens organisasjonens form.

De nye informasjons- og informasjonsteknologiene innebærer dermed nye muligheter som muligens kan påvirke organisasjonenes politiske og demokratiske rolle. Disse mulighetene gjelder for det interne organisasjonsdemokratiet. På dette nivået kan nye medier bidra til å gjøre medlemmenes aktive deltakelse i deliberasjon og beslutningsprosesser og politisk mobilisering lettere. Disse mulighetene gjelder også for organisasjonenes rolle i det offentlige rommet og som demokratiske aktører. Nye kanaler åpner seg for å fremme organisasjonenes budskap, for å bygge allianser på ulike nivåer også globalt, og for å delta aktivt i den offentlige debatten. Likevel gjenstår det å kartlegge i hvilken grad disse teknologiske mulighetene aktualiserer seg i organisasjonenes praksiser og organiseringsformer.

Konklusjon

Nettverksamfunnet er et relativt nytt fenomen som er i stadig utvikling. Alle sosiale, organisatoriske og politiske effekter av overgangen til en ny samfunnsstruktur preget av informasjons- og kommunikasjonsteknologier er langt fra synlige. Likevel er det nødvendig å studere dette «siktemålet i bevegelse» for å kunne få en bedre forståelse av samfunnet og samfunnsendringer. Dette gjelder også for frivillige organisasjoner. Overgangen til et nettverkssamfunn innebærer både nye muligheter og nye trusler for frivillige organisasjoner. Deres rolle, plass og funksjon i samfunnet kan bli kraftig endret. Deres organiseringsform, styringsform og virksomhet kan også bli transformert.

Denne gjennomgangen av litteratur på sosiale, organisatoriske, og politiske effekter av nettverkssamfunnet reiser en rekke problemstillinger som behøver å bli studert empirisk for å kunne kartlegge og vurdere hvordan nettverkssamfunnet påvirker frivillig organisering. Denne kunnskapsstatusen gir få endelige svar på de fleste problemstillingene, men er nyttig for formulere spørsmålene som trenger å bli videre undersøkt. Tre hovedforskningsområder peker seg ut som et resultat av denne gjennomgangen.

Det første området som krever empiriske studier er forholdet mellom nye kommunikasjonsteknologier og frivillige organisasjoners sosiale funksjon. Hvordan påvirker de nye mediene deltakelse i frivillige organisasjoner og sosial kapital? I hvilken grad supplerer eller fortrenger deltakelse i online fellesskap deltakelse i frivillige organisasjoner? Hvordan bruker organisasjonene de nye teknologiene for å fremme aktiv deltakelse og frivillig innsats?

Det andre området er nettverkssamfunnets effekt på frivillige organisasjoners organisatoriske former og økonomiske rolle. Hvordan endrer de nye teknologiene frivillige organisasjoners fortrinn i forhold til andre organisatoriske former? Oppstår det nye organisatoriske former? Hvordan bruker frivillige organisasjoner de nye mulighetene som ligger i teknologien for å nå sine mål og for å effektivisere sin virksomhet?

Det siste området er nettverksamfunnets effekt på frivillige organisasjoners politiske og demokratiske rolle, både når det gjelder internt demokrati og demokratiet på samfunnsnivået. Hvordan og i hvilken grad bidrar de nye medie-

ne til å oppfriske organisasjonenes interne demokrati? Hvordan og i hvilken grad endrer teknologiene organisasjonenes samfunnsdemokratiske rolle når det gjelder interesse og identitetsrepresentasjon, meningsdannelse, deltakelse i det offentlige rommet, politisk mobilisering og politisk aktivisme? Hvordan påvirker nye kommunikasjons- og organisasjonsformer politisk deltakelse og aktivisme?

Litteratur

- Almond, G.A. og S. Verba (1963), *The civic culture*. Boston: Little: Brown and Company.
- Barrabási, A.L. (2003), *Linked*. New York: Penguin.
- Barraket, J. (2005), «Online opportunities for civic engagement? An examination of Australian Third Sector organizations on the Internet», *Australian Journal of Emerging Technologies and Society*, 3:1, 17-30.
- Beck, U. (1992), *Risk society*. London: Sage.
- Benkler, Y. (2006), *The wealth of networks*. New Haven: Yale University Press.
- Bimber, B. (2003), *Information and American democracy*. Cambridge MA.: Cambridge University Press.
- Bollier, D., (Red.) (1995), *The future of community and personal identity in the coming electronic culture*. Washington D.C.: The Aspen Institute.
- Brainard, L.A. og P.D. Siplon (2002), «Cyberspace challenges to mainstream nonprofit health organizations». *Administration & Society*, 34(2): 141-175.
- Brainard, L.A., P.D. Siplon (2004), «Toward nonprofit organization reform in the voluntary sector spirit: lessons from the Internet». *Nonprofit and Voluntary sector Quarterly*, 33(3): 435-457.
- Burt, E. og J.A. Taylor (2000), «Information and communication technologies reshaping voluntary organizations?» *Nonprofit Management and Leadership*, 11(2): 131-143.
- Castells, M. (1996), *The information age: economy, society and culture. Vol. I: The rise of the network society*. Oxford: Blackwell.
- Castells, M. (1997), *The information age: economy, society and culture. Vol. II: The power of identity*. Oxford: Blackwell.
- Castells, M. (1998), *The information age: economy, society and culture. Vol. III: End of Millennium*. Oxford: Blackwell.
- Castells, M. (2001), *The Internet galaxy, reflections on the Internet, business and society*. Oxford: Oxford University Press.
- Castells, M. og B. Catterall , (2002), *Making of the Network Society*. London: Institute of Contemporary Art.
- Castells, M., (Red.) (2004), *The network society. A cross-cultural perspective*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Calhoun, C.(Red.) (1992), *Habermas and the public sphere*. Cambridge: MA: The MIT Press.
- Chadwick, A. (2006), *Internet politics*. Oxford: Oxford University Press.
- Cortés, M., Rafter, K.M. (2007), *Nonprofits & technology*. Chicago: Lyceum Books.
- Cukier, W. og C.A. Middleton (2003), «Evaluating the presence of voluntary sector organizations: and assessment of Canadian web sites». *IT&Society*, 1(3): 102-130.
- Dahl, R.A. (1982), *Dilemmas of Pluralist Democracy*, New Haven: Yale University Press.

- Diamond, W.J. og R.B. Freeman (2001), «Will unionism prosper in cyber-space? The promise of the Internet for employee organization». *Working paper 8483* NBER.
- DiMaggio, P., 2001, (Red.), *The twenty-first-century firm*. Princeton: Princeton University Press.
- DiMaggio, P., E. Hargittai, W. Russell Neuman og J.P. Robinson (2001), «Social implications of the Internet». *Annual Review of Sociology*, 27: 307-336.
- Giddens, A. (1991), *Modernity and self-identity*. Cambridge: Polity Press.
- Granovetter, M. (1973), «The strength of weak ties». *American Journal of Sociology*, 78:1360 - 1380.
- Gutmann, A. og D.Thompson (1996), *Democracy and Disagreement*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Goatman, A.K. og B.R. Lewis, (2006), «Charity E-evolution? An evaluation of the attitudes of UK charities towards website adoption and use». *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing*, 12: 33-46.
- Goyal, S. (2007), *Connections. An introduction to the economics of networks*. Princeton: Princeton University Press.
- Habermas, J. (1962, 1989), *The structural transformation of the public sphere*. Cambridge: Polity Press.
- Habermas, J. (1984), *The theory of communicative action*. Boston: Beacon Press.
- Habermas, J. (1992), «Further reflections on the public sphere». I: Calhoun, C., (Red.), *Habermas and the public sphere*. Cambridge: MA: The MIT Press.
- Habermas, J. (1996), *Between facts and norms*. Cambridge: MIT Press.
- Hackler, D. og G.D. Saxton (2007), «The strategic of Information Technology by nonprofit organizations: increasing capacity and untapped potential», *Public Administration Review*, 67(3): 474-487.
- Hansmann H. (1980), «The Role of Non Profit Enterprise» *Yale Law Journal*, 89: 835-898.
- Hart, T., J.M. Greenfield, M. Johnston (2005), *Nonprofit internet strategies*. Hoboken, N.J: John Wiley & Sons.
- Huysman, M., og V. Wulf (Red.) (2004), *Social capital and information technology*. Cambridge M.A.: The MIT Press.
- Huysman, M., og V. Wulf (2004), «Social capital and information technology: current debates and research». I: Huysman, M. og V. Wulf (Eds.), *Social capital and information technology*. Cambridge M.A.: The MIT Press.
- Inglehart, R. (1997), *Modernization and postmodernization: cultural, economic and political change in forty-three societies*. Princeton: Princeton University Press.
- Katz, J.E., og R.E. Rice (2002), *Social consequences of internet use*. Cambridge M.A.: MIT Press.
- Kavanaugh, A.L, D.D. Reese, J.M. Carroll og M.B. Rosson (2005), «Weak ties in networked communities», *The Information Society*, 21: 119-131.
- Kenix, L.J. (2007), «In search of utopia, an analysis of nonprofit web pages». *Information, Communication & Society*, 10(1): 69-94.
- Lesser, E., L. (Red.) (1999), *Knowledge and social capital*. Boston: Butterworth Heinemann.
- Lipset, S.M., M.A.Trow og J.S. Coleman (1962), *Union Democracy*. New York: Anchor Books.
- Lupia, A., og G. Sin (2003), «Which public goods are endangered?: How evolving communication technologies affect the logic of collective action. *Public Choice*, 117: 315-331.
- McNeil, J.R. og W.H. McNeil (2003), *The human Web: A bird's-eye view of human world history*. London : W.W. Norton.
- Melucci, A. (1989), *Nomads of the present*. Philadelphia: Temple University Press.
- Melucci, A. (1996), *Challenging codes*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Michels, R. (1949, 1962), *Political Parties*, New York: The Free Press.
- Mitra, A. (2001), «Marginal voices in in cyberspace». *New Media and Society*, 3(1): 29-48.

- Pincho, J.C., Macedo, I.M. (2006), «The benefits and barriers associated with the use of the internet within the nonprofit sector». *Journal of Nonprofit & Public Sector Marketing*, 16(1/2): 171-193.
- Podolny, J.M. og K.L. Page (1998), «Network forms of organization». *Annual Review of Sociology*, 24: 57-76.
- Powell, W.W. (1990), «Neither market nor hierarchy: network forms of organization». I: Staw, B. og L. Cummings (Red.), *Research in organizational behavior*. Greenwich, Conn.: JAI Press.
- Putnam, R. D (1993), *Making Democracy Work*. Princeton: Princeton University Press.
- Putnam, R. D. (1995a), «Bowling Alone: America's Declining Social Capital». *Journal of Democracy*, 6(1): 65-79.
- Putnam, R. D. (1995b), «Tuning In, Tuning Out: The Strange Disappearance of Social Capital in America». *Political Science & Politics*, 4: 664-683.
- Putnam, R.D. (2000), *Bowling alone*. New York: Touchstone.
- Quan-Haase, A. og Wellman, B. (2004), «How does the Internet affect social capital?», in Huysman, M., og Wulf, V. (Red.), *Social capital and information technology*. Cambridge M.A.: The MIT Press.
- Shapiro, A.L., og Leone, R. (1999), *The control revolution*. New York: Public Affairs.
- Shuler, D. og Day, P. (Red.) (2004), *Shaping the network society. The new role of civil society in cyberspace*. Cambridge MA.: The MIT Press.
- Turkle, S. (1996), «Virtuality and its discontents: searching for community in cyberspace». *American Prospect*, 24: 50-57.
- Te'eni, D. og Young, D.R. (2003), «The changing role of nonprofits in the network economy». *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 32(3): 397-414.
- Tocqueville, A (1955), *Democracy in America*. New York: Vintage Books.
- Tsagarousianou, R., Tambini, D, Bryan, C., (Red.) (1998), *Cyberdemocracy*. New York: Routledge.
- Van Dijk, J. (2006), *The network society*. London: Sage.
- Van de Donk, W., Loader, B.D., Nixon, P.G. og Rucht, D., (Red.) (2004), *Cyberprotest. New media, citizens and social movements*. London: Routledge.
- Varian, H.R., J. Farrell og Shapiro, C. (2004), *The economics of information technology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Virnoche, M., og G. Marx (1997), «Only connect- E.M. Forster in an age of electronic communication: computer-mediated association and community networks». *Sociological Inquiry*, 67(1): 85-100.
- Walther, J. (1996), «Computer-mediated communication: impersonal, interpersonal, and hyperpersonal interaction. *Communication Research*, 23: 3-43.
- Weisbrod, B..A. (1977), *The Voluntary Nonprofit Sector*. Lexington: D.C Heath
- Wellman, B. (1979), «The community question: the intimate networks of East Yorkers». *American Journal of Sociology*, 84(5): 1201-1231.
- Wellman, B. og S.D. Berkowitz, (Red.) (1988), *Social structures: a network approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wellman, B., (Red.) (1999), *Networks in the global village*. Boulder: Westview Press.
- Wellman, B. (2001), «Computer networks as social networks», *Science*, 293: 2031-2034.
- Wellman, B., Quan Haase, A., Witte, J., Hampton, K. (2001), «Does the Internet increase, decrease, or supplement social capital?», *The American Behavioral Scientist*, 45(3): 436-362.
- Wellman, B., og C. Haythornthwaite (Red.) (2002), *The Internet and everyday life*. Oxford: Blackwell.
- Young, I.M. (2000), *Inclusion and democracy*. Oxford: Oxford University Press.

Institutt for samfunnsforskning

Rapport 2008:10

<i>Forfatter/Author</i> Bernard Enjolras
<i>Tittel/Title</i> Nettverkssamfunn og frivillig organisering En kunnskapsstatus
<i>Sammendrag</i> Denne rapporten har til hensikt å oppsummere den tilgjengelige kunnskapen på en problemstilling som blir viktigere for forståelsen av frivillige organisasjoners utvikling i Norge: hvordan utviklingen av et nettverkssamfunn påvirker frivillig organisering? Nyere sosiale teorier framhever at moderne, vestlige samfunn nå er inne i en overgangsfase. Fra å være regulert gjennom hierarkiske strukturer, fra statsnivå og nedover, foregår det nå en overgang til mer horisontale styrings- og koordineringsformer. <i>Nettverkssamfunnet</i> brukes ofte som metafor på en utvikling der overordnede autoriteter ser ut til å miste sin normative kraft, og andre former for «flat» samordning erstatter «top-down» byråkratiske strukturer. Ideer om «partnerskap» reflekterer nye måter å samordne offentlig og privat virke. Denne overgangen kan betegnes som en overgang fra vertikal til horisontal koordinering. Utviklingen av nettverkssamfunnet kan muligens påvirke frivillige organisasjoner på flere måter. For det første vil en slik utvikling påvirke frivillig innsats og deltakelse i frivillige organisasjoner ved at nye former for mobilisering og koordinering av frivillig innsats oppstår, samt på grunn av at frivillige vil være konfrontert med flere muligheter for selvorganisering og kollektive aksjoner. For det andre vil det også berøre organisasjonenes former ved at nettverk som koordineringsform blir viktigere. For det tredje reiser det spørsmålet om hvordan nettverk kan forenes med de grunnleggende prinsippene for organisasjonsdemokrati som kjennetegner norske frivillige organisasjoner. Kunnskapsstatusen oppsummerer dermed eksisterende kunnskaper på disse områdene: deltakelse og frivillig innstats, organisatoriske former, og demokrati.
<i>Emneord</i> Nettverkssamfunn, frivillige organisasjoner, sosial kapital, demokrati, nettverksorganisering, frivillig innsats
<i>Abstract</i> This report aims at reviewing the available knowledge relative to a topic which is increasingly important for our understanding of the voluntary sector in Norway: how the development of a network society influences voluntary organizations? New social theories underscore that modern, western societies are in a transition phase. Societies are transforming from being regulated through top-down hierarchical structures to being more horizontal governance and coordinating forms. The term network society is used as a metaphor for characterizing the development where centralized authorities appear to lose their normative legitimacy and where other forms of flat organizing replace top-down bureaucratic structures. This transition may be characterized as a transition from vertical to horizontal coordination. The development of a network society may possibly affect voluntary organizations in different ways. First, such a development may influence volunteering and participation in voluntary organizations because new forms of mobilization and coordination of volunteering take place and because volunteers and members are confronted with new forms of self-organization and of collective action. Second, voluntary organizations are also transformed by the increasing importance of network-coordination within society. Third, the development of a network society raises the issue of how networks can be compatible with the principle of organizational democracy. This review of literature surveys the existing knowledge along these three dimensions of participation and volunteering, organizational forms, and democracy.
<i>Index terms</i> Network society, voluntary organizations, social capital, democracy, network organization, voluntary activity